

A bolondok hajóján

PUBLICISZTIKA - LXIV. évfolyam, 17. szám, 2020. április 24.

Két hete ott fejeztem be, hogy az Országgyűlés úgy tesz, mintha minden a legnagyobb rendben lenne a falain kívül: egymás után terjesztik be és vitatják meg a törvényeket és módosításaikat, miközben az ország csikorogva leállt, az emberek különböző rendszabályoknak engedelmessé maradtak otthon vagy mennek az utcára, szállnak járművekre, járnak vásárolni meg dolgozni (már akinek van még munkája), és próbálnak gondoskodni a kórházak krónikus osztályairól ismeretlen okokból kitett beteg vagy idős hozzátartozóikról, azt latolgatva, hogy a vírus vagy az orvosi felügyelet hiánya lesz-e végzetes számukra. Az Országházban pedig mindössze annyi változás történt, hogy a képviselők átültek a szellősebb felsőházi terembe, ahol nagyobb távolságot tudnak tartani egymástól.¹

„A közművelődésnek”

A szegedi Móra Ferenc Múzeum (és egykori Somogyi Könyvtár) épületének homlokzatán olvasható ez a jelmondat. E felajánlás szellemében és a húsvéti készülődés jegyében történhetett, hogy kormányunk nagycsütörtök estéjén találta alkalmasnak kiküldeni „a kulturális intézményekben foglalkoztatottak jogviszonyának átalakulásáról” stb. szóló törvénytervezetet véleményezésre.² A javaslat a könyvtárakban, levéltárakban, múzeumokban, közművelődési intézményekben és előadó-művészeti szervezetekben dolgozóakra terjed ki: lényegében elveszi tőlük a közalkalmazotti státuszt, és a *munka törvénykönyve* (Mt.) alá helyezi őket. Ha elfogadják, 6 százalékos fizetésemelést kapnak, de a főcsapás iránya a jogfosztás, mert a közalkalmazottaknak sokkal több joguk van, mint a Mt. hatálya alá tartozóknak.³

Szakmai ártalom, hogy megakadt a szemem az előterjesztés címében szereplő *átalakulás* szón: azt fejezi ki, hogy a jogviszony mintegy magától lesz másmilyen, a törvény gazdái egy hosszú rúddal tartják el maguktól, nehogy úgy lássék, valami közük van hozzá. Mert hát ilyen a világ, a jogviszonyok átalakulnak, aztán mi meg majd loholunk utánuk, még jó, ha poros nyomukat láthatjuk. Azért is ilyen sietős az ez alkalommal látszólag betartott „társadalmi egyeztetés”: az egyházi ünnepeknek oly nagy jelentőséget tulajdonító kormányzatunk nagypéntek előestéjén 17:45-kor küldte ki, és húsvét hétfő utáni kedden 8:30-ig várta a véleményeket, stílszerűen éppen a könyvtárosok világnapján, kegyesen 30 percnyi munkaidőt engedélyezve rá. Még jó, hogy nem írták a levelük végére, hogy „Boldog húsvéti ünnepeket!”, esetleg a kormányfőtől kölcsönözve a Szent Imre Kórház igazgatójának mondott búcsúszavakat: „Szép feltámadást!”⁴

A rendkívüli feltételek dacára az illetékes szakszervezetek, egyesületek kedd reggelre részletesen indokolták a javaslat jog- és célszerűtlenségét, ellentmondásait az érvényben lévő törvényekkel. Nem beszélve arról, hogy egy ilyen tektonikus változtatást ígérő, 28 lapos törvényszöveget talán előkészítő tárgyalásokkal kellett volna az érintettek képviselőivel egyeztetni. Ám a törvényjavaslatot a mindenben illetékes Semjén Zsolt kedd éjjel már be is nyújtotta.⁵ A Petőfi Irodalmi Múzeum vezetője, a múzeum- és könyvtárügyek folyamatosan növekvő hozzáértésű és hatalmú szakértője, az Országos Széchényi Könyvtár új főigazgatójának felfedezője és a készülő közművelődési szupercentrumnak az önjelölt főnöke nyilván ezt kapta a nyusztól.⁶ Így egyszerű lesz a szakmát évtizedek óta gyakorló és ismerő belső kritikusaitól megszabadulnia. De miért csapták hozzájuk a zenekarokat, színházakat, balettegyütteseket és bábszínházakat? Csak nem tör rockzenészként karmesteri babérokra is?

Megint levizgáltak

Elszorul az ember szíve, ha az idei felvételi statisztikára pillant. Csaknem 21 ezerrel csökkent tavalyhoz képest a jelentkezők száma, azaz nagyjából 18 százalékkal.⁷ Köztük a kisebb és vidéki intézményekben sokkal jobban, mint a nagy tudományegyetemeken, illetve Budapesten, így például a kecskeméti a tavalyihoz képest feleannyival számolhat, de nem örvendezhet a nyíregyházi, az egri, a kaposvári, a soproni, sőt a gödöllői egyetem sem, ami az új törvényjavaslatok fényében különösen érdekes. Ami a legelkeserítőbb, az a tanárszakokra jelentkezők számának radikális visszaesése, hiszen itt a jövő nemzedékeinek oktatóiról van szó. (És akkor még nem tudjuk, milyen további hatása lesz az érettségi friss szabályozásának, azaz hányan fognak visszalépni a maguk, családjuk vagy idős rokonaik megóvása érdekében.) Mindezt nem lehet a demográfiára fogni, mert az adott korcsoportok között ennél jóval kisebb a különbség. Akkor hová tűntek a hiányzók?

Amíg pontos felmérések nem készülnek, szabad terük van a találgatásoknak. Nem valószínű, hogy ugrásszerűen megemelkedett volna a külföldi egyetemeket megcélzók száma. A társadalmi mobilitás jó ideje kárhoztatott hiánya sem egyik évről a másikra mutatkozik meg ekkora hatással. Inkább arra gondolhatunk, hogy a hosszú évek óta megígért szigorítás, miszerint nyelvvizsga nélkül nincs felvételi, okozhatta a mély hullámvölgyet. Képzeljük magunkat ugyanis egy középiskolás helyébe, aki már jó egy éve biztos benne, hogy az érettségiig nem tudja letenni a nyelvvizsgát, mert az iskolai oktatás olyan színvonalú, vagy mert a családjának nincs pénze különórákra. Akkor minek szerezzen jó jegyeket, minek tanulja a felvételi tárgyakat? Neki már későn jött a tavaly novemberi döntés a követelmény eltörléséről: addigra már rég feladta az álmait.

Ennek a pálfordulásnak a szerzői joga bizonyára ugyanazt a minisztert illeti, aki egy hasonlóan rapid és következtelen másik döntés mögött áll: a nyelvvizsgához kötött felsőfokú diploma szabályának eltörlése szintén a kapkodó kormányzás mintapéldája. Onnét, hogy az egyetemi felvételi bemeneti feltétele az igazolt nyelvtudás, csekély féléven belül eljutottunk odáig, hogy már a diplomát is e követelmény teljesítése nélkül adjuk ki. Mintha a bolondok hajójára váltottunk volna jegyet.

Szó se róla, én is tiltakoztam a felvételihez előírt nyelvvizsga ellen, hiszen tisztában lehettünk azzal, hogy vannak vidékek, illetve társadalmi rétegek, ahol vagy amelyek számára, ha az iskola nem teremti meg a körülményeket, akkor a nyelvtudás megszerezhetetlen. (A nyelvtudásért adott pluszpontok már így is kódolták az adott körülményeket.) A szabályozást tehát eleve nem vagy nem így kellett volna bevezetni, és sokkal korábban kellett volna visszavonni.

De a diploma nyelvvizsgához kötése már kezdettől fogva tisztességtelen volt, hiszen az intézményeknek a szakokon előírt tárgyakhoz hasonlóan kötelességük lett volna biztosítani mindazokat a feltételeket, amelyek teljesítésével a hallgatók megszerezhetik a megfelelő képesítést. Márpedig, ha a nyelvvizsga ezek közé tartozik, akkor kredites foglalkozásként kell(ett volna) a nyelvórákat felajánlani, például úgy, hogy a kreditet a nyelvvizsga megszerzéséhez kötik. Az egyetemek az e szabályozás idején őket érintő megszorításokra a legkönnyebb választ adták: elbocsátották a nyelvtanárokat, és megszüntették a házon belüli nyelvoktatást, hiszen erre nem voltak kötelezve szemben a szakos kurzusokkal, a diákoknak pedig ezután a saját költségükön kellett (volna) nyelvtudáshoz jutniuk. Az eredményt, a diploma nélküli kibocsátás jelentős megnövekedését sokan borítékoltuk akkor, és bár az elmúlt években különféle anyagilag is támogatott pótmegoldások születtek, ezek is sikertelenek maradtak.

Ha az államilag támogatott nyelvkurzusokat elejétől fogva a bent lévő hallgatók számára kínálták volna fel, akkor ma nem tartanánk itt. Az oktatási kormányzat azonban perverz módon a vészhelyzetre hivatkozva egyszeriben áthúzza korábbi rendelkezését, és mindenkinek, az idén végzőknek is odaadja a diplomát nyelvvizsga nélkül.⁸ Ezzel egyrészt mélyen megsérti azokat, akik pénzt és energiát fektettek bele a nyelvtudás megszerzésébe, másrészt – és ez a károsabb – a kimondott szóba vetett bizalmat számolja fel. Ezek után megkérdendő: holnap melyik kőbe vésett szabályát, rendelkezését, törvényét teszi semmissé mindenfajta előkészítés, egyeztetés nélkül ugyanez a kormányzat?

Nem beszélve arról, hogy ebben az egyszeri döntésben nincs ígéret arra, hogy a következő évfolyamok is „könnyített” diplomát kaphatnak, továbbá, hogy ezzel tovább csúszunk az EU-statisztikákban lefelé, most az idegennyelv-tudás mércéjén. De hogy felfedjem az összefüggést, számomra nyilvánvaló, hogy az idei felvételi statisztika közrejátszott abban, hogy 75 ezer diplomát hirtelen kiadassanak. Így ugyanis egy számunkra kedvezőtlen másik statisztikában a diplomások arányszáma a népességben egyszeriben jobban mutat.

Az állami magánegyetemek

Április 8-án, szerda este, jóval a másnap megjelent *ÉS* lapzártája után tárgyalta a parlament azt a törvénycsomagot, amellyel még a jelenleg folyó tanév alatt fognak átalakítani hat egyetemet és szerveznek át több másikat, amint ezt abban az *ÉS*-számban megírtam.⁹ A vita azonban több érdekességre is felhívta a figyelmet, melyekről érdemes szót ejtenünk.

Kiderült, hogy itt egy hungarikumnak is elkönnyvelhető formát találtak az új szervezetek számára: az állami finanszírozású magánegyetemet. Kívülről nézve a „cég” ugyan önállóan látszik, hiszen az állam formálisan senkit sem nevez ki az egyetem akadémiai vagy gazdasági vezetőjének, viszont az egyetem finanszírozását az állammal kötött keretegyezményen belül 3 éves ciklusokra vállalt szerződésekben biztosítja a szaktárca.¹⁰

A Bódis államtitkár hangsúlyozta növekvő autonómiát az államtól független kuratórium fogja biztosítani. Az elnökből és ismeretlen számú tagból álló testületet azonban maga a felügyelő miniszter fogja kinevezni nem tudni, hány évre, de az is lehet, hogy örökre, mert a kuratóriumok már csak ilyenek. Tegyük fel vakmerően, hogy a miniszter kizárólag neki kedves tagokat kér fel, akik, amikor ő már rég nem miniszter, még mindig az ő elképzeléseit fogják megvalósítani, az általa preferált rektort nevezik ki és így tovább.

Felhívnám államtitkár úr figyelmét, hogy az egyetemi önállóság négy tényezőtől áll össze: akadémiai, szervezeti, alkalmazási és gazdasági autonómiából.¹¹ Az akadémiai, a szervezeti és alkalmazási autonómiát a kuratórium fogja akadályozni, a gazdasági autonómiát pedig az állam által diktált szerződések, noha formálisan minden tökéletesnek látszik majd. Akit pedig az egyetemnek ez az újfajta „business modellje” érdekel, tanulmányozza az idevágó szakirodalmat.¹²

Tagadhatatlan, vannak a javaslatban dicsérenivalók is. Ilyen például a külföldi egyetemi tanárok bürokráciamentes „honosítása”, vagyis hogy nem kell keresztülvánszorogniuk a hosszas folyamaton, aminek a révén egy hazai docensből professzor lesz, amelyben az eredetileg más célra létrejött akkreditációs bizottságnak, a MAB-nak Európában egyedülálló szerepe van.

És üdvözlendő, hogy végre visszatér az intézmények több lábon álló finanszírozása. Korábban ugyanis a tárca egyedül a hallgatói létszámok alapján állapította meg a támogatási kvótát – majd persze „zsebből” egészítette ki. Bódis professzor arról beszélt, hogy részben a minősített oktatói létszámok, részben pedig az egyetemnek a nemzetközi rangsorokban elfoglalt helye szerint fogják megállapítani a nagyjából 20 százalékos tudományos normatívát. Az államtitkár továbbá kifejezte elégedettségét a magyar egyetemeknek a listákon elfoglalt helyével kapcsolatban, amiben viszont aligha lehet vele egyetérteni.¹³

Hogy üzleti modellként beválik-e ez az új állami magánegyetemi forma, majd eldől, de tény, hogy vannak esélyesebbek, mint az iparművészeti vagy az állatorvosi egyetem, bár ha most a vírusjárvány utáni időkből valaki a külföldi hallgatókra bázisozza a bevételi tervét, akkor jobb, ha előbb körülnéz a piac rettenettel teli előjelzései között.¹⁴

De mi még a válság előtti idők terveit valósítjuk meg változatlan tartalommal, pedig most tényleg itt lett volna az ideje, hogy reális indokkal halasszuk el az átalakítások bevezetését, megvárva, hogyan változik a világ. De még arra se voltak kíváncsiak, hogy lássák, milyen radikálisan csökkent az agrárképzésbe jelentkezők száma, hanem a 2016-os stratégiát ez alkalommal valóban betű szerint hajtották végre:

összevonják a gödöllői és a kaposvári képzőhelyet, mert akkor megmondták, hogy két vagy három kiemelt helyszínre van szükség. Hát kettő lesz, mert másodiknak marad Debrecen, amely nyilván erősebb volt, mint Kaposvár. Azt, hogy a döntésbe a kaposváriakat nem vonták be, az államtitkár úgy mentegette, hogy viszont az alapító rektoruk, Horn Péter akadémikus részt vett az előzetes konzultációkon.

Nem tudni, ki mindenkit vontak be az előzetes egyeztetésekbe, de a Magyar Rektori Konferencia március 11-én tartott elnökségi ülésének a napirendjén ez a nagy horderejű változtatás nem szerepelt.¹⁵ Az is valószínű, hogy bár a hat átalakítandó egyetem többsége tudott a tervről, sőt vágyott is rá, sem a Soproni Egyetemet, sem a veszprémi Pannon Egyetemet nem vonták be a törvényjavaslat benyújtása előtti megbeszélésekbe – de az utóbbi gyógyírként egy friss módosítás révén megkapja a BGE zalaegerszegi gazdálkodási karát, nyilván az érintettek megkérdezése nélkül.¹⁶

Corvinus itt, Corvinus ott

Tavaly a Corvinus Egyetem alapítványa kapott az államtól 10-10 százaléknyi MOL- és Richter-részvényt, ami akkor 380 milliárdot ért, bár most a piac törvényei miatt bajba kerülnek, hiszen a MOL nem fog osztalékot fizetni.¹⁷ Az egyetemnek tízezernyi diákja, ezer körüli oktatója, kutatója és további adminisztratív, műszaki személyzete van, s az állami támogatást váltotta (volna) ki az évi kb. 10 milliárdnyi részvényjövedelem.

A beharangozott nehéz gazdasági helyzetre való felkészülés idején egy friss törvényjavaslattal a Mathias Corvinus Collegiumot (MCC) működtető Tihanyi Alapítvány ugyanekkora vagyonszármazást kap ugyanonnan.¹⁸ A két Corvinusnak egyébként semmi köze egymáshoz – a nevükön meg Láncki András kivételével, aki az egyetem rektora és az MCC kuratóriumának elnöke. Az MCC-nek pár száz diákja, valamint ismeretlen számú és összetételű tanári testülete van.¹⁹ Vagyis az MCC is közpénzből finanszírozott magánintézménnyé válik, amelyre azonban semmilyen oktatási törvény nem vonatkozik, és a továbbiakban csak a kuratóriumának tartozik elszámolni.

A meghívott előadók, zsűrielnökök vagy tagok között nemcsak a Magyarországi Kutató Intézet „ügyvivő szakértő” besorolású (értsd: PhD fokozat nélküli) alkalmazottját találjuk, hanem a magyar származású politológus-szociológust, a brit Forradalmi Kommunista Párt alapítójából az Orbán-rezsim apológétájaként vált Frank Furedit is. Ahhoz képest, hogy már most is közpénzből működik, az adminisztratív személyzet mellett nem látjuk például még a tanárok nevét sem az egyébként profi honlapon. Pedig jó lett volna tudni, mi indokolja a törvényjavaslatnak ezeket a szuperlatívuszait: *„Az alapítása óta eltelt majdnem negyed évszázad alatt a Mathias Corvinus Collegium olyan jelentős tapasztalatra, szakértelemre, valamint hazai és nemzetközi kapcsolati tőkére tett szert, a rendkívül széles tudományterületi képzési spektruma és földrajzi lefedettsége jelentette előnyök mellett, amely tényezők a dedikált és fókuszált tehetséggondozás terén egyedülálló intézménnyé teszik.”*

Hacsak nem az, amit az alapító Tombor András közölt munkatársaival: *„Eljött az idő, hogy az MCC jelentős lépést téve előre olyan kiemelt nemzeti intézménnyé váljon, alapítványi kereteit megtartva, mint a Tudományos Akadémia, a Nemzeti Múzeum vagy a Nemzeti Színház.”*²⁰

Ugyan Széchenyi előbb alapította a Magyar Tudós Társaságot (a saját vagyonából), és csak utána jött a kolerajárvány, ám manapság az unortodox döntések korában élünk.

1 És nagyobb fizetést is kapnak:

https://hvg.hu/itthon/20200417_megkaptak_megemelt_fizetesuket_a_parlament_i_kepviselek

2 http://www.bmknet.hu/images/pdf/2020/Torvenytervezet_velemenyezesre.pdf

3 www.pdsz.hu/container/files/attachments/37482/mt_kjt_osszehasonlitas.pdf

4 <https://www.facebook.com/orbanviktor/videos/3200834619962867/>

5 A benyújtott javaslat itt: [https://www.parlament.hu/folyamatban-levo-torvenyjavaslatok, T/10098. számon](https://www.parlament.hu/folyamatban-levo-torvenyjavaslatok,T/10098.szamon). Ebből már kihúzták a Veritasra vonatkozó kivételezést.

6 Kapott még más ajándékot is, igaz, nem egyedül:

https://index.hu/kultur/2020/04/17/demeter_szilard_es_a_magyarsagkutato_intezet_igazgatoja_is_beultek_az_nka_bizottsagaba/

7 https://eduline.hu/erettsegi_felveteli/20200414_felveteli_negativ_rekord_statisztika

8 Az ITM gyenge lábakon álló indoklását ld. itt:

<https://koronavirus.gov.hu/cikkek/gazdasag-talpra-allitasahoz-mindenkire-szukseg-lesz>

9 <https://www.es.hu/cikk/2020-04-09/kenesei-istvan/a-virus-viragai.html>

10 [https://www.parlament.hu/folyamatban-levo-torvenyjavaslatok, T/9920-26 számokon](https://www.parlament.hu/folyamatban-levo-torvenyjavaslatok,T/9920-26.szamokon).

11 <https://www.university-autonomy.eu/>

12 Például Polonyi István és Kozma Tamás friss cikkét a témában:

https://mersz.hu/hivatkozas/matud_f40186#matud_f40186

13 Ld. pl. Bögel György, Mátyás László cikkét a rangsorokról:

https://mersz.hu/hivatkozas/matud_f31216#matud_f31216

14 <https://www.ft.com/content/7be4f44e-7582-11ea-95fe-fcd274e920ca>

https://www.theguardian.com/education/2020/apr/11/universities-brace-for-huge-losses-as-foreign-student-s-drop-out?CMP=share_btn_fb

15 <http://www.mrk.hu/2020/03/11/elnoksegi-ulest-tartott-az-mrk/>

16

<http://uni-sopron.hu/a-felsooktatasi-innovacioert-es-szakkepzesert-felelos-allamtitkarsag-tajekoztatoja>

<https://www.veol.hu/kozelet/helyi-kozelet/a-pannon-egyetem-allaspontja-nem-valtozott-a-georgikon-kar-ugyeben-3694926/>

A Fidesz kaposvári képviselője, Gelencsér Attila pedig azzal a saját párttársai által is elvetett irreális ötlettel igyekezett előre „jóvátenni” szavazatát, illetve lefedezni magát, hogy az összevont agráregyetem székhelyéül Kaposvárt javasolta.

17

<https://www.portfolio.hu/uzlet/20200408/nem-fizet-osztalekot-a-mol-es-visszavonja-a-2020-as-eredmeny-el-orejelzeset-424894>

18 [https://www.parlament.hu/folyamatban-levo-torvenyjavaslatok, T/10046. számon](https://www.parlament.hu/folyamatban-levo-torvenyjavaslatok,T/10046.szamon).

19 <https://www.mcc.hu/pages/collegium>

20

<https://444.hu/2020/04/10/a-mol-es-a-richter-hatalmas-reszvenycsomagjaval-tomi-ki-a-kormany-a-mathias-corvinus-collegiumot>